

STATISTIKA ČTVRTLETNÍCH FINANČNÍCH ÚČTŮ

METODIKA

Úvod

Analytické využití finančních účtů

Čtvrtletní finanční účty jako svébytná součást národních účtů přináší ucelený pohled na finanční situaci a finanční vztahy v ekonomice včetně vztahu k zahraničí v členění podle ekonomických sektorů a finančních nástrojů.

Finanční účty doplňují obrázek o hospodářském cyklu o data z finanční sféry. Jejich cílem je zlepšit představu o fungování finančního systému a o jeho struktuře, a odhalit hlavní kanály, jejichž prostřednictvím jsou finanční zdroje získávány a investovány. Finanční účty jsou významným informačním zdrojem se širokým využitím v oblasti měnově politických analýz, v oblasti finanční stability či sledování transmisního mechanismu. Podpůrnou roli mohou sehrát také při běžném investičním rozhodování široké veřejnosti. Finanční účty je možné kromě identifikace finančních rizik a nerovnováh v jednotlivých sektorech dále využít i pro finanční modelování a simulace (krátkodobý vývoj cenové hladiny, sledování bublin na trzích, simulace vývoje finančních toků při šocích apod.).

Rozdělení odpovědnosti

Odpovědnost za sestavení čtvrtletních finančních účtů v České republice nese Česká národní banka, za sestavení ročních finančních (a také čtvrtletních a ročních nefinančních) účtů Český statistický úřad. Data za čtvrtletní finanční účty jsou publikována v termínu 110 dní po skončení daného čtvrtletí. Kromě dat je součástí publikace v termínu 120 dní také doprovodný komentář, který shrnuje aktuální finanční vývoj.

Vymezení finančních účtů v systému národních účtů

Charakteristika národního účetnictví

Národní účty představují úplný a uzavřený systém účtů, v němž jsou tokové a stavové veličiny uspořádány tak, aby komplexně charakterizovaly ekonomický cyklus od tvorby důchodů, přes jejich rozdělení a přerozdělení, až k akumulaci ve formě nefinančních a finančních aktiv. Zachycují veškeré materiální, důchodové a peněžní toky mezi ekonomickými subjekty uvnitř národní ekonomiky a ve vztahu k zahraničí a současně také dopady těchto toků. Systém je založen na posloupnosti navazujících účtů, které jsou podle své povahy seskupeny do tří kategorií: běžné účty, akumulární účty a rozvahy.

Vymezení finančních účtů

Čtvrtletní finanční účty je možné vymežit jako tu část rozvah a akumulárních účtů, která se vztahuje k finančním aktivům a závazkům.¹ Konkrétně čtvrtletní finanční účty zachycují počáteční a koncový stav finančních aktiv a závazků a jednotlivé komponenty, které mají na změnu tohoto stavu vliv, tj.: vliv transakcí (finanční účet), vliv nominálních zisků resp. ztrát z držby (účet přecenění) a vliv ostatních změn objemu aktiv (účet ostatních změn objemu aktiv).

Z analytického hlediska má rozklad na jednotlivé komponenty velký význam, protože umožňuje odlišit, do jaké míry byly změny finančních aktiv a závazků výsledkem záměrného jednání a do jaké míry se jednalo o změny dané z hlediska sektoru spíše exogenně.

1) V současné době se termín finanční účet vyskytuje v literatuře ve dvojitějším pojetí; užším a širším. V širším pojetí finanční účty zachycují stav finančních aktiv a závazků včetně dekompozice jejich změn. V užším pojetí jde pouze o jeden z řady účtů, který v pořadí posloupnosti následuje za kapitálovým účtem a svým obsahem indikuje změny, které vycházejí z transakcí vztahujících se k finančním aktivům a závazkům.

System je vyčerpávající a uzavřený jak vzhledem k tokům (tj., součtu transakcí, přecenění a ostatních změn), tak i stavům. To znamená že všechny změny stavů jsou zcela vysvětleny zaznamenanými toky. Pro každý finanční instrument je proto závazné následující schéma vztahu mezi stavovými a tokovými veličinami:

stav na počátku účetního období (počáteční rozvaha)

+ finanční transakce	(finanční účet)
+ přecenění	(účet přecenění)
+ ostatní změny v objemu aktiv	(účet ostatních změn v objemu aktiv)
= stav na konci účetního období (konečná rozvaha)	

**Základní vztah
mezi stavy a toky**

BOX 1 : Stručná charakteristika jednotlivých účtů a skupin účtů

Běžné účty (část I, II) zachycují proces výroby zboží a služeb, tvorbu důchodů ve výrobě, jejich rozdělení, znovurozdělení a užití na spotřebu a úspory. Jde o účet produkce (I) a účty rozdělení a užití důchodů (II). Konečnou bilanční položkou běžných účtů jsou *úspory*, které představují hlavní zdroj akumulace.

Akumulační účty (část III) zachycují přírůstky finančních a nefinančních aktiv a zdroje jejich financování. Soustavu akumulačních účtů tvoří: kapitálový účet (III. 1), finanční účet (III. 2) a účty ostatních změn v aktivech.

Kapitálový účet zachycuje realizované hrubé investice a zdroje jejich financování v běžném období. S běžnými účty je spojen přes bilanční položku *úspory*, která do něj vstupuje. Konečnou bilanční položkou tohoto účtu jsou *čisté půjčky (+)* resp. *výpůjčky (-)*, které vyjadřují částku, kterou je sektor v běžném období schopen půjčit, nebo si musí vypůjčit od jiných sektorů.

Finanční účet zachycuje transakce vztahující se k finančním instrumentům, jeho bilanční položkou jsou *čisté půjčky (+)* resp. *výpůjčky (-)*.

Interakce mezi kapitálovým a finančním účtem se prosazuje přes rovnost jejich bilančních položek. Bilanční položka odpovídá sumě, která není v běžném období ani spotřebována ani investována do reálných aktiv a může být proto použita buď na zvýšení finančních aktiv, nebo snížení závazků. Schopnost financovat, kterou indikuje kapitálový účet, se musí projevit ve zvýšení objemu finančních aktiv, nebo v odpovídající redukci závazků na finančním účtu. Naopak potřeba financování z vnějších zdrojů se musí projevit snížením objemu finančních aktiv nebo zvýšením finančních závazků sektoru vůči ostatním sektorům resp. zbytku světa.

Účet ostatních změn v aktivech tvoří účet přecenění (III.3.1.) a účet ostatních změn objemu aktiv (III.3.2.).

Rozvaha (část IV) zachycuje stav finančních a nefinančních aktiv a závazků na počátku a konci účetního období. Rozvaha završuje posloupnost účtů, neboť zobrazuje konečný výsledek zápisů na běžných a akumulačních účtech. Klasifikace aktiv a závazků použitá v rozvaze je totožná s klasifikací, která je použitá na finančním účtu. Bilanční položkou rozvahy je *čisté jmění*.

BOX 1

Základní principy a klasifikace

Metodika ESA95

Základní
metodické
principy

Závazným metodickým základem pro sestavení čtvrtletních finančních účtů v České republice je směrnice ESA 95 (European System of Accounts). Respektování jednotných statistických standardů a klasifikací zajišťuje jak konzistenci s celkovým systémem národních účtů, jehož jsou součástí, tak srovnatelnost v mezinárodním měřítku. V kontextu tvorby čtvrtletních finančních účtů jsou relevantní následující metodické principy a klasifikace:

Pravidla účtování: Národní účetnictví je pro sektory založeno na principu podvojného zápisu. Každá transakce musí být zapsána dvakrát, jednou jako zdroj financování (tedy změna závazků) a jednou jako užití (tedy změna aktiv). Úhrn transakcí zapsaných jako zdroje a úhrn transakcí zaznamenaných jako užití se musí rovnat, což dovoluje kontrolu sladění účtů.

Ocenění: Finanční aktiva a závazky se oceňují běžnými tržními cenami k datu, ke kterému se rozvaha vztahuje. Pokud jsou k dispozici pouze ceny nominální, převod na tržní ceny je proveden odhadem.

Konsolidace: Finanční účty se sestavují primárně jako nekonsolidované. Na účtech proto musí být zaznamenána všechna finanční aktiva a závazky bez ohledu na to, zda se vztahují k transakcím vně, nebo uvnitř sledovaného sektoru.

Doba zachycení: Zápisy na účtech jsou prováděny na *akruální* bázi. Systém zachycuje toky již na základě nároku, tj. v okamžiku, kdy pohledávky a závazky vznikají, přeměňují se, nebo zanikají. Každý tok musí být zachycen ve stejném okamžiku za všechny zúčastněné jednotky na všech příslušných účtech.

Klasifikace: Pro vyšší přehlednost a širší analytické využití finančních účtů podléhají subjekty v ekonomice a také finanční instrumenty jednotné klasifikaci, stejně jako v národním účetnictví. Základními sledovanými ekonomickými celky jsou v národních účtech institucionální sektory. V první řadě je jejich klasifikace založena na regionálním principu (rezidentní versus ne-rezidentní sektory). Podrobnější klasifikace dále třídí rezidentní subjekty do sektorů a subsektorů na základě jejich ekonomického chování, které je specifikováno jejich hlavní ekonomickou funkcí a povahou činnosti. Pro potřeby čtvrtletních finančních účtů se rezidentní subjekty rozdělují do 5 sektorů, sektory finančních a vládních institucí jsou z důvodu potřeby detailnějšího popisu navíc rozděleny do subsektorů.

Klasifikace finančních instrumentů je založena především na jejich likviditě a právních charakteristikách. Finanční aktiva nesou důchod z vlastnictví, případně zisk z držby a musí mít svůj protějšek v závazcích jiných institucionálních sektorů. Na obou stranách účtů figurují proto stejné položky finančních instrumentů. Výjimku tvoří měnové zlato a zvláštní práva čerpání, které v systému rezidentních sektorů nemá žádnou protipoložku v závazcích.

V současné době je připravována nová verze metodiky národních účtů, tzv. ESA 2010, reagující na změny v reálné ekonomice a na finančních trzích v posledních 15 letech. Jednou z nejvýznamnějších změn je zvýšení počtu institucionálních subsektorů v sektoru finančních institucí a zvýšení počtu sledovaných finančních instrumentů. Uvedení této metodiky do praxe se předpokládá v roce 2014.

Národní hospodářství celkem (Rezidenti)	(S.1)
Nefinanční podniky	(S.11)
Finanční instituce	(S.12)
Vládní instituce	(S.13)
Domácnosti	(S.14)
Neziskové instituce sloužící domácnostem	(S.15)
Nerezidenti	(S.2)

Finanční instituce:

Centrální banka	(S.121)
Ostatní měnové finanční instituce	(S.122)
Ostatní finanční zprostředkovatelé	(S.123)
Finanční pomocné instituce	(S.124)
Pojišťovny a penzijní fondy	(S.125)

Vládní instituce:

Ústřední vládní instituce	(S.1311)
Národní vládní instituce	(S.1312)
Místní vládní instituce	(S.1313)
Fondy sociálního zabezpečení	(S.1314)

**Klasifikace
ekonomických
sektorů**

Měnové zlato a zvláštní práva čerpání	(AF.1)
Měnové zlato	(AF.11)
Zvláštní práva čerpání	(AF.12)
Oběživo a vklady	(AF.2)
Oběživo	(AF.21)
Převoditelné vklady	(AF.22)
Ostatní vklady	(AF.29)
Cenné papíry jiné než účasti	(AF.3)
Cenné papíry jiné než účasti mimo finanční deriváty	(AF.33)
Krátkodobé cenné papíry jiné než účasti mimo fin. deriváty	(AF.331)
Dlouhodobé cenné papíry jiné než účasti mimo fin.deriváty	(AF.332)
Finanční deriváty	(AF.34)
Půjčky	(AF.4)
Krátkodobé půjčky	(AF.41)
Dlouhodobé půjčky	(AF.42)
Účasti	(AF.5)
Účasti mimo účasti v investičních fondech	(AF.51)
Kótované akcie	(AF.511)
Nekótované akcie	(AF.512)
Jiné účasti	(AF.513)
Účasti v investičních fondech	(AF.52)
Pojistné technické rezervy	(AF.6)
Čistý podíl domácností na rezervách životního pojištění a na rezervách penzijních fondů	(AF.61)
Čistý podíl domácností na rezervách životního pojištění	(AF.611)
Čistý podíl domácností na rezervách penzijních fondů	(AF.612)
Předplacené pojistné a rezervy na nevyrovnané nároky	(AF.62)
Ostatní pohledávky / závazky	(AF.7)
Obchodní úvěry a zálohy	(AF.71)
Jiné pohledávky / závazky	(AF.79)

**Klasifikace
finančních
instrumentů**

Datové zdroje

Čtvrtletní finanční účty jsou kompilovanou statistikou

Hlavním úkolem statistiky finančních účtů je poskytnout metodicky a datově konzistentní obrázek o finanční situaci napříč všemi ekonomickými sektory, umožňující jejich vzájemné srovnání i sledování vývoje v čase.

Protože však obecně neexistují přímé datové zdroje sbírané výhradně pro účely finančních účtů, jsou k jejich sestavení využívány výstupy statistik, které se podrobně zabývají vybranou částí finančního systému. Ty mohou být zaměřeny buď na finanční vztahy zvoleného okruhu subjektů s podobným typem ekonomického chování (např. banky), nebo na využívání finančních nástrojů napříč ekonomikou (např. statistika cenných papírů). Vstupující primární data jsou v tomto smyslu chápána jako *dílčí* statistiky a čtvrtletní finanční účty jako sekundární – kompilovaná – statistika. Celková kvalita dat, míra detailu a časové zpoždění, ve kterém jsou data k dispozici, se zásadním způsobem odvíjí od vlastností dílčích statistik.

Datové pokrytí

Komplexnost finančních vztahů a šíře jejich pokrytí ve statistice čtvrtletních finančních účtů klade na datové zdroje značné nároky. Vysokou potřebu vstupních dat lze do značné míry pokrýt dílčími statistikami, případně doplňkovými zdroji, úplné pokrytí však možné není a do jisté míry se nelze vyhnout odhadům. Situace je obecně nejsložitější ve vazbách ekonomických sektorů, jako jsou nefinanční podniky a domácnosti, tedy sektorů s velkým počtem subjektů, které nepodléhají žádnému odbornému dohledu. V této oblasti je vždy nutné citlivě zvažovat, zda dodatečná šetření pro subjekty nepředstavují nadměrnou statistickou zátěž, nebo zda jsou efektivní a přinášejí relevantní ekonomickou informaci.

Protistrany

Statistika čtvrtletních finančních účtů se zabývá finanční stránkou ekonomiky z hlediska finančních instrumentů, tj. instrumentů, kdy aktivum jednoho subjektu vždy zároveň představuje závazek (pasivum) jiného. Tato *zrcadlová* vlastnost nabízí možnost sběru dat jak na straně subjektů investujících do finančních aktiv, tak na straně emitentů, resp. dlužníků. Sbírají-li se data alespoň na jedné straně, je tím druh vztahu i druhý subjekt jednoznačně určen. Tímto způsobem, tj. informacemi z druhé strany (tzv. *protistrany*), je pak možné pokrýt daty také sektory a oblasti, ve kterých je přímý sběr dat problematický, či nemožný.

Zajištění konzistence

Dílčí statistiky se díky ekonomickým vazbám částečně datově prolínají a v některých případech může být stejný údaj publikován v rámci obou dílčích statistik. Porovnání zrcadlových údajů z dílčích statistik ukazuje, že se tyto údaje od sebe velmi často liší. Zatímco dílčí statistiky tyto nesoulady zpravidla řešit nemusí, pro sestavení čtvrtletních finančních účtů jako konzistentního informačního systému je jejich identifikace a odstraňování klíčovou náplní a nezanedbatelným přínosem. Vzájemný nesoulad údajů nemusí nutně znamenat chybu v jedné ze statistik. Možných příčin rozdílů se nabízí hned několik. Kromě metodických odlišností, jako je jiné vymezení či ocenění finančních nástrojů napříč statistikami, se na rozdílech může podílet použití odlišných primárních zdrojů, jiná doba aktualizace vykazujících subjektů, nebo rozdílný okamžik zaznamenání transakce. Vyloučit ovšem nelze ani existenci skutečných chyb. Tyto skutečnosti kladou zvýšené nároky na uživatele dat, pokud jde o seznámení se s konkrétním obsahem a vymezením finančních nástrojů ve finančních účtech.

V odůvodněných případech, zejména pokud není možné zajistit konzistentní a metodice odpovídající údaje jiným způsobem, není respektována ani jedna z dílčích statistik: je zvolen náhradní postup ústící v jiné, ale metodicky jednotné a sektorově konzistentní údaje. Princip konzistentního vykazování je v rámci čtvrtletních finančních účtů stěžejní a nadřazený všem ostatním. Tyto případy se týkají zejména problémů s oceněním finančních instrumentů, kdy cena instrumentu může být odlišně vnímána držiteli v jednotlivých sektorech, případně rozdílně chápána jeho držitelem a emitentem (dlužníkem). Obecný princip tržní ceny je možné plně dodržet pouze u finančních nástrojů umístěných na veřejném trhu, v ostatních případech je tržní cena zpravidla odhadována pomocí jistého ekonomického konceptu.

TABULKA I

Přehled použitého ocenění finančních instrumentů

Instrument	Způsob ocenění
Měnové zlato a ZPČ	Tržní ceny
Hotovost a Vklady	Účetní hodnoty
Cenné papíry jiné než účasti	Účetní hodnoty
Půjčky	Účetní hodnoty (hrubé půjčky)
Kotované akcie	Tržní ceny
Nekotované akcie	Vlastní jmění v účetní hodnotě
Jiné účasti	Nominální ceny
Účasti v investičních fondech	Tržní ceny
Pojistné technické rezervy	Účetní hodnoty
Ostatní pohledávky a závazky	Účetní hodnoty

Pozn.: Účetní hodnoty se mohou shodovat s tržním oceněním

TABULKA I

Využití odhadů

Finanční vztahy, které nejsou pokryty daty z vlastního sektoru, nebo s využitím protistrany, jsou předmětem odhadových technik. Ekonomický smysl odhadů přitom nespočívá v určení zcela přesné hodnoty, ale spíše v poskytnutí reprezentativních a aktuálních informací, na jejichž základě lze relativně spolehlivě identifikovat sílu finančních vazeb i případná finanční rizika.

TABULKA II

Pokrytí finančních účtů datovými zdroji podle sektorů a instrumentů

Instrumenty \ Sektory	Nefinanční podniky	Centrální banky	Ost. měnové finanční instituce	Ost. finanční zprostředk.	Fin.pomocné instituce	Pojišťovny a penzijní fondy	Vládní instituce	Domácnosti	Neziskové instituce slouž. domácnostem	Nerezidenti
Finanční aktiva										
Měnové zlato a ZPČ										
Oběživo										
Vklady										
Cenné papíry jiné než účasti										
Půjčky										
Účasti										
Pojistné technické rezervy										
Ostatní pohledávky										
Finanční pasiva										
Oběživo										
Vklady										
Cenné papíry jiné než účasti										
Půjčky										
Účasti										
Pojistné technické rezervy										
Ostatní pohledávky										

vlastní zdroje sektorů
 z protistran
 datové zdroje o CP
 odhady
 není relevantní

TABULKA II

Mezi nejpoužívanější techniky patří zejména metody rozvrhování ročních časových řad, dopočty na základě bilančních pravidel (tzv. *reziduální* dopočty), ale jsou využívány i další přístupy. Je-li možné položku finančních účtů odhadnout různými metodami, jsou tyto odhady vzájemně porovnávány a je zvažována jejich ekonomická smysluplnost.

Datové zdroje

Sestavení čtvrtletních finančních účtů spoléhá na desítky primárních zdrojů, z nichž část má interní povahu, část pochází od externích poskytovatelů dat. Klíčovým partnerem v oblasti datových zdrojů, ale také v oblasti spolupráce na tvorbě metodiky finančních účtů, je Český statistický úřad. Mezi statistické oblasti, ze kterých pocházejí primární zdroje a ze kterých čtvrtletní finanční účty čerpají, patří zejména:

Interní zdroje:

- Bankovní statistika
- Investiční pozice ve vztahu k zahraničí
- Finanční rozvahy pojišťovacích společností a penzijních fondů
- Statistika zprostředkovatelů finančních aktiv (ZFA)
- Statistika fondů kolektivního investování (FKI)
- Doplňkové informace (ceny, kurzový lístek apod.)

Externí zdroje:

- Rozvahy vládních institucí a čtvrtletní finanční účty vlády (zdroj: ČSÚ)
- Čtvrtletní nefinanční účty sektoru domácností (zdroj: ČSÚ)
- Rozvahy nefinančních podniků a další ukazatele získané z výběrových šetření (zdroj: ČSÚ)
- Roční finanční účty (zdroj: ČSÚ)
- Registr cenných papírů (zdroj: Středisko cenných papírů, Centrální depozitář cenných papírů)
- Informace o cenných papírech (zdroj: komerční poskytovatelé dat)
- Doplňkové informace o fondech kolektivního investování (zdroj: AKAT)
- Doplňkové informace (výroční a pololetní zprávy institucí, internetové zdroje)

Politika revizí

Díličí statistiky vstupující do procesu sestavování jako primární data mají různou dobu publikování po rozhodném okamžiku a také různou politiku revizí. To má vliv také na revize a publikování dat za čtvrtletní finanční účty. Obecně platí, že je snaha použít k sestavení nejaktuálnější dostupnou informaci, a to i zpětně pro již publikovaná čtvrtletí. Pravidelně se zveřejněním aktuálního čtvrtletí jsou proto publikovány také revize čtvrtletí předcházejících v závislosti na revizích jednotlivých zdrojových statistik. V delším horizontu, je-li k tomu důvod (např. změna metodiky), je revidována celá časová řada.

Proces kompilace čtvrtletních finančních účtů

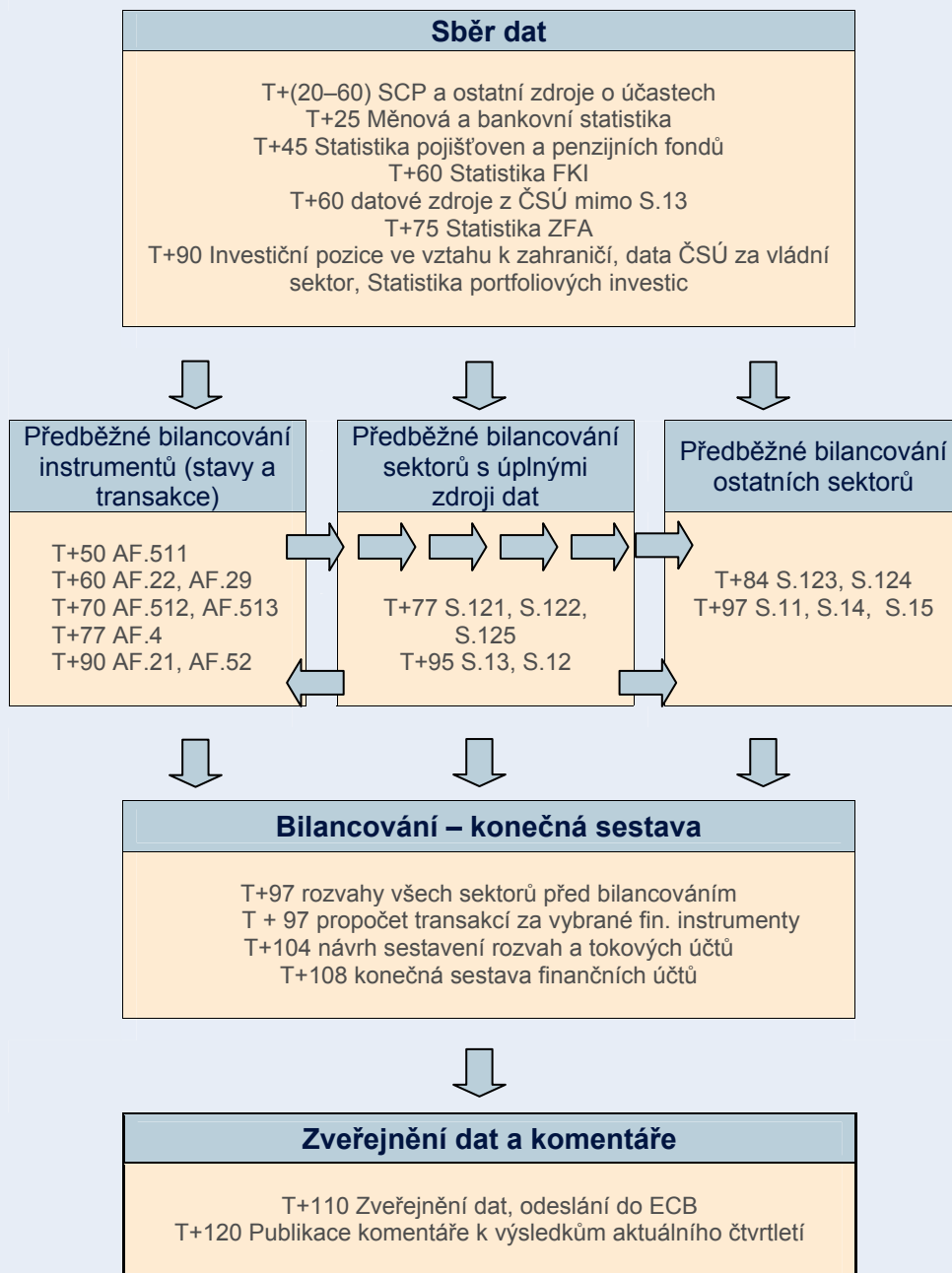
Hierarchizace datových zdrojů

Kompilace finančních účtů vychází z hierarchizace datových zdrojů. Vstupující zdroje se mohou lišit kvalitou, dostupností v požadovaném čase i mírou detailu. Kvalitou dat se kromě věcné přesnosti rozumí také splnění požadavků na soulad s metodikou ESA95. Hierarchizace dat dovoluje použít zdroj s nižší kvalitou pouze v případě, že tento údaj není dostupný ve zdrojích stojících v hierarchii výše. Zdroje, které nejsou v sestavení použity, však plní

podpůrnou a kontrolní funkci. Hierarchie primárních zdrojů není pro všechny instrumenty a sektory identická, v případě změn se navíc může měnit v čase. Nutnost datové hierarchie mj. vyplývá z identifikovaných rozdílů v dílčích statistikách.

GRAF I

Průběh kompilačního procesu

GRAF I

Bilancování

V průběhu kompilačního období jsou rozvahy sektorů a finančních instrumentů, nebo jejich části, sestavovány průběžně podle přicházejících zdrojů. To umožňuje hodnotit ekonomický obsah jednotlivých údajů a v předstihu řešit případné nově vzniklé rozdíly mezi primárními zdroji. Paralelní bilancování podle jednotlivých sektorů a podle finančních instrumentů a vzájemná interakce mezi těmito přístupy podporují ekonomickou smysluplnost systému a vytváří rámec pro lepší integraci odhadovaných položek.